

- органами управління ГТ та працівниками служби внутрішнього аудиту;
  - органами управління ГТ та зацікавленими особами.
- 8.4. Наявність кодексу корпоративного управління.
- 8.5. Систематичне заслуховування звітів голів спостережних рад та голів правління.
- 8.6. Наявність заборгованості із сплати дивідендів.
9. Контроль за використанням та збереженням державного майна.
- 9.1. Дотримання законодавства щодо:
- відчуження державного майна;
  - передачі державного майна в оренду;
  - списання державного майна;
  - передачі державного майна з балансу на баланс або у комунальну власність майна тощо.
- 9.2. Проведення перевірок стану утримання, збереження та використання державного майна суб'єктами господарювання.
- 9.3. Наявність заборгованості із сплати орендних платежів.
- 9.4. Виконання повноважень щодо оформлення прав на земельну ділянку.
10. Оцінка якості та повноти надання інформації органу відповідальному за проведення єдиного моніторингу (Мінекономрозвитку).
- 10.1. Своєчасність надання інформації.
- 10.2. Дотримання затвердженої форми подання статистичної звітності.
- 10.3. Наявність доповідної записки.

Висновки

Теорія і практика оцінки ефективності управління об'єктами державної власності в Україні перебуває на етапі становлення і зводиться переважно до збирання та узагальнення інформації про діяльність суб'єктів господарювання державного сектору економіки, в той час як власна управлінська діяльність суб'єктів управління все ще залишається поза увагою.

На нашу думку, запропонований підхід до оцінки ефективності діяльності суб'єктів управління, який враховує не тільки результати діяльності суб'єктів господарювання державного сектору, а й виконання уповноваженим органом покладених на нього функцій з управління державним майном, зробить її

більш повною та всебічною; дасть можливість здійснювати рейтингову оцінку органів управління і у разі необхідності скорегувати напрями їхньої діяльності. Наразі це підвищить якість управління об'єктами державної власності, що у кінцевому рахунку впливатиме на стан державного сектору та рівень соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» (від 21.09.2006 №185-У) – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Про затвердження критеріїв ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України та ФДМУ від 18.12.2003 №375/2298 – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.2007 №832 – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
4. Про моніторинг ефективності управління корпоративними правами держави. Наказ ФДМУ від 10.06.2004 №1116 – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Про затвердження критеріїв оцінки ефективності управління корпоративними правами держави. Наказ ФДМУ від 24.06.2004 №1241 – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Про затвердження Методичних рекомендацій застосування критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності: Наказ Міністерства економіки України від 20.09.2007 №314 – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/control/uk/>
7. Захарченко А.М. Контроль за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності: організаційно-правові аспекти / А.М. Захарченко. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc.2/O2.pdf>
8. Колодко Г.В. «Новая экономика» и старые проблемы / Г.В. Колодко // Проблемы теории и практики управления. – 2002. – №4. – С. 32–38. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://upt.ru/>

*В.В. ТОКАР,
к.е.н., Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана*

Еволюція наукових поглядів на ієрархізацію економічної безпеки

У статті охарактеризовано сучасні концепції економічної безпеки, наведено підходи до виявлення структурних елементів економічної безпеки та схематично представлено уявлення науковців щодо рівнів економічної без-

пеки. У статті розкрито позитивні й негативні риси аналізованих підходів, виявлено напрями вдосконалення цілісного трактування структури економічної безпеки в контексті рівнів її дослідження.

Ключові слова: економічна безпека, ієрархізація, рівні економічної безпеки.

В статье охарактеризованы современные концепции экономической безопасности, представлены подходы к выявлению структурных элементов экономической безопасности и схематически раскрыты представления ученых относительно уровней экономической безопасности. В статье раскрыты положительные и отрицательные черты анализируемых подходов, выявлены направления усовершенствования целостной трактовки структуры экономической безопасности в контексте уровней ее исследования.

Ключевые слова: экономическая безопасность, иерархизация, уровни экономической безопасности.

The article discloses modern concepts of economic security. The author characterizes approaches to the structure elements of economic security. The article argues strengths and weaknesses of analyzed scientific interpretations and gives the prospects of their enhancement.

Keywords: economic security, hierarchy, levels of economic security.

Постановка проблеми. Глобальна фінансова криза окреслила необхідність особливої уваги до індикаторів економічної безпеки на різних рівнях її формування. У зв'язку з цим актуалізується доцільність визначення чіткої ієрархізації економічної безпеки, що пов'язано з формуванням відповідних механізмів та інструментів запобігання й протидії джерелам економічної нестабільності.

Цілком зрозуміло, що лише поєднання налагоджених і взаємодоповнюючих дій на різноманітних рівнях економічної системи здатне сформувати надійні структурні взаємозв'язки між суб'єктами строго ієрархічної системи економічної безпеки, яка відрізняється на окремих своїх щаблях специфікою та принципами підпорядкування. Таким чином, неточності у формуванні уявлення про ієрархізацію економічної безпеки в окремих наукових підходах у перспективі може спричинити помилки при формуванні національної та наднаціональної стратегії протидії майбутнім фінансово-економічним негараздам.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. На думку Є. Ніколаєва, механічне поєднання економічної безпеки держави, регіонів, галузей та підприємств із соціальною безпекою населення формує зміст соціально-економічної безпеки. Еклектизм цього поєднання полягає у відмінності основних параметрів соціальної та економічної безпеки. Якщо перша зосереджена на параметрах добробуту людини, то друга – на забезпеченні умов для економічного зростання й розвитку, тобто модернізації структури економіки, кількісного збільшення ВВП країни, прибутковості підприємств тощо. Ці цілі можуть суперечити одна одній (наприклад, високого економічного зростання можна досягти в умовах авторитарного владного режиму, коли пору-

шуються й обмежуються права і свободи людини). Тому акценти цих двох вимірів безпеки є принципово різними, що є певною вадою такого тлумачення змісту соціально-економічної безпеки [8, с. 29].

Західна традиція дослідження проблем безпеки є якісно іншою. Як цільова функція розвитку суспільства в ній розглядається досягнення високого життєвого рівня населення, а отже парадигма економічної безпеки починається з рівня окремої особи. Поняття економічної безпеки тлумачиться як таке, що сфокусоване на рівні життя особи. Воно включає такі складові, як рівень бідності, стан системи охорони здоров'я, безробіття, умови праці та загалом відбиває характеристики ринку праці. Найзагальнішим відображенням рівня економічної безпеки західні джерела називають поточний і прогнозований рівень доходів людини, що визначається місцем її роботи та законодавчими та інституційними перепонами, що заважають свавільному звільненню працівників. Категорія «соціальна безпека» є синонімічною щодо «політики соціального захисту населення» та застосовується для характеристики існуючих у країні соціальних гарантій на випадки безробіття, хвороби, інвалідності, виходу на пенсію, а також рівня надання населенню соціальних послуг. Термін «соціально-економічна безпека» в такій парадигмі не вживається [8, с. 29-30].

На думку В. Духова, зовнішньою причиною ототожнювання економічної безпеки держави з економічною безпекою країни є залишок радянського менталітету [3, с. 28], проте, як показує світовий досвід, саме держава як інститут забезпечує основи економічної безпеки всіх інших, нижчих за щаблем, рівнів ієрархії економічної безпеки, проте доцільно враховувати, що основною метою держави врешті-решт має бути добробут окремої особи (що відповідає загальноєвропейським цінностям).

Незважаючи на наявність значною кількості підходів до ієрархізації економічної безпеки, окремі її структурні елементи залишаються поза увагою науковців, зокрема рівень транснаціональних компаній і банків.

Метою статті є виявлення напрямів удосконалення трактування економічної безпеки в контексті її рівнів та їхньої ієрархії.

Виклад основного матеріалу. Науковий інтерес представляють підходи до ієрархізації економічної безпеки, аналіз яких дозволить установити взаємозв'язки та напрями першочергової уваги з боку суб'єктів економічної безпеки. На думку російських учених О. Груніна та С. Груніна, економічна безпека представляє собою систему з трьох складових, а саме (рис. 1): 1) міжнародної економічної безпеки, яка, своєю чергою, поділяється на глобальну й регіональну; 2) національної економічної безпеки (підсистеми держава, галузі, суспільство й регіони); 3) приватної економічної безпеки (підприємство (фірма) та домогосподарство або особистість).

Погоджуємось з цими дослідниками про необхідність виділити окремо економічну безпеку домогосподарства та особи-

стості, проте ця класифікація виглядає доволі еклектичною через виокремлення не узгоджених груп: міжнародна, державна, приватна. У випадку виділення категорії «приватна економічна безпека» відразу виникає необхідність виділення таких категорій як суспільна або публічна економічна безпека, що не було зроблено. Крім цього, критично сприймається підпорядкування глобальної економічної безпеки міжнародній, що суперечить напрацюваннями економічної теорії, яка доводить, що саме глобальний рівень є найвищим рівнем.

Українські науковці Т. Іванюта, А. Заїчковський та В. Мунтіян пропонують виокремити такі рівні економічної безпеки [4, с. 9; 7, с. 12]: 1) міжнародну, яка поділяється на глобальну й регіональну; 2) локальну, що поділяється на регіональну або галузеву всередині країни; 3) приватну, яка складається з економічної безпеки фірм та окремих осіб. Відмітимо схожі критичні зауваження щодо співвідношення міжнародної та глобальної економічної безпеки, що є суттєвою методологічною помилкою. Виділення локальної економічної безпеки в сенсі національної економічної безпеки (економічна безпека держави) є не зовсім вдалим через часте використання терміна «локальний» у значенні місцевий, тобто всередині певної країни. Не виправдану є належність фірм до приватної сфери економічної безпеки навіть через існування казенних і комунальних підприємств, що не зовсім

логічно вписується в запропоновану схему. З незрозумілих причин авторами був проігнорований рівень економічної безпеки домогосподарств, який звичайно частково співпадає з економічною безпекою окремих осіб, проте є ширшим поняттям (економічна безпека окремих осіб є частиною економічної безпеки домогосподарств).

Дослідники Г. Козаченко, В. Пономарьов та О. Ляшенко виділяють такі рівні економічної безпеки (рис. 2): 1) глобальний; 2) міжнародний; 3) національний; 4) регіональний; 5) рівень підприємств. До недоліків такого підходу належать відсутність рівня галузі, ігнорування економічної безпеки особистості, домогосподарства та сім'ї.

Методологічно витриманою є ієрархізація економічної безпеки, що була запропонована Т. Гордієнко, що передбачає виокремлення таких рівнів, як (рис. 3): 1) глобальний; 2) міжнародний; 3) національний; 4) регіональний (усередині держави); 5) підприємств; 6) підприємця (особистості). До недоліків такого підходу необхідно віднести ігнорування економічної безпеки домогосподарств, сім'ї, а також галузевого рівня економічної безпеки, що вимагає логіка побудови ієрархії економічної безпеки цим дослідником.

На думку Є. Палиги, необхідно розрізнити такі рівні економічної безпеки (рис. 4): 1) макрорівень, до якого належить міжнародна та національна економічна безпека; 2) мезорі-

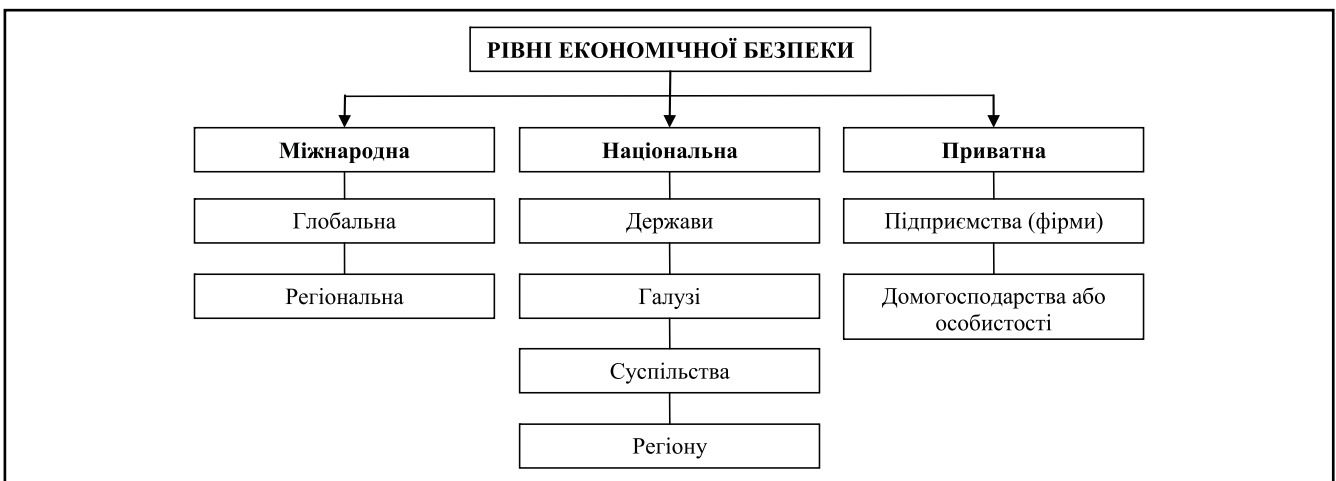

Рисунок 1. Рівні економічної безпеки [2, с. 8]

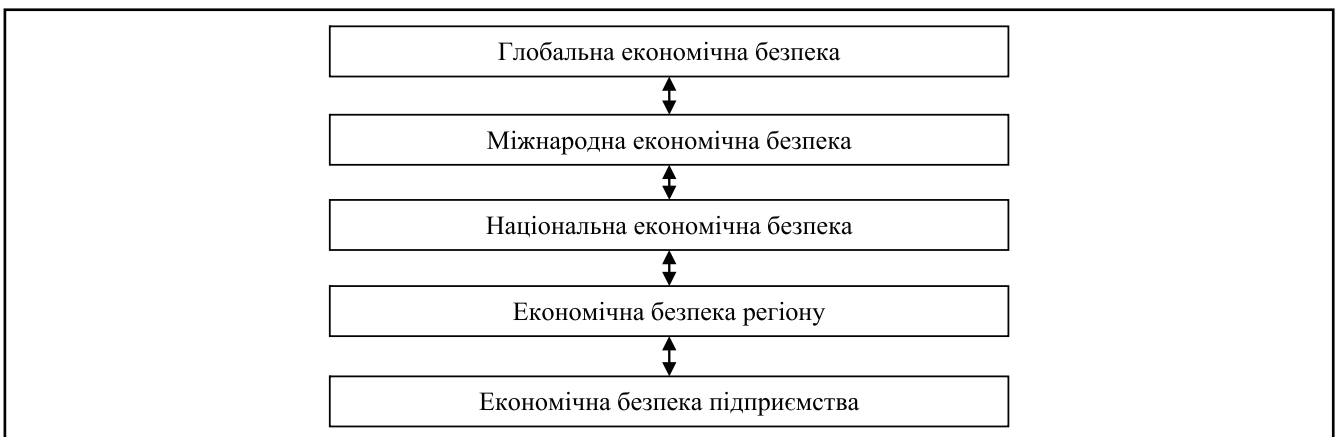
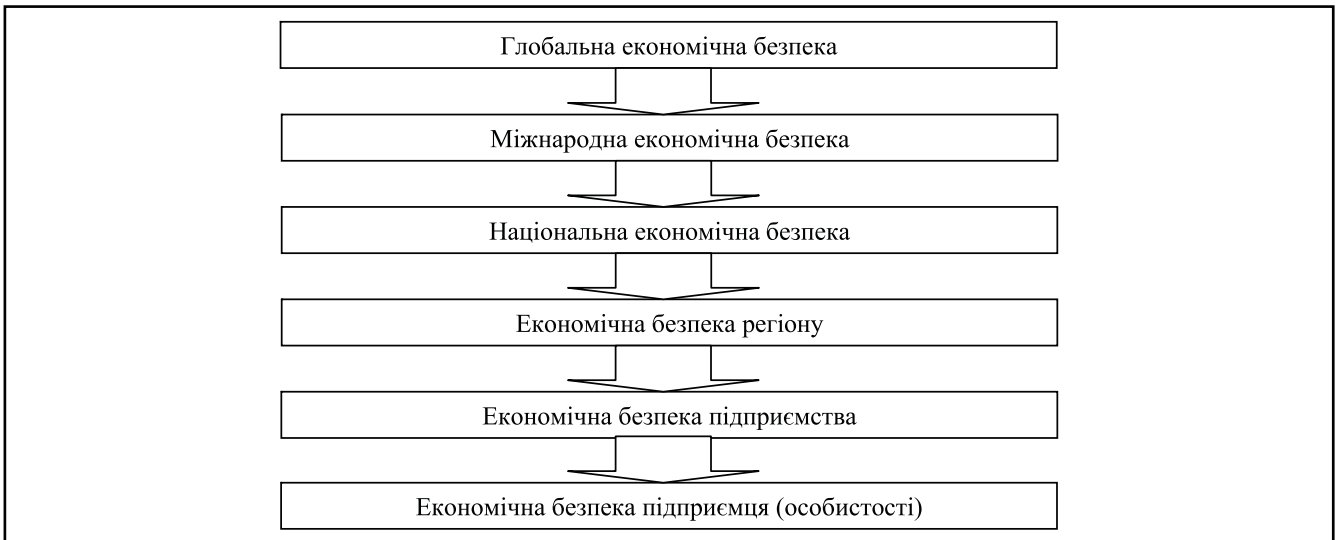
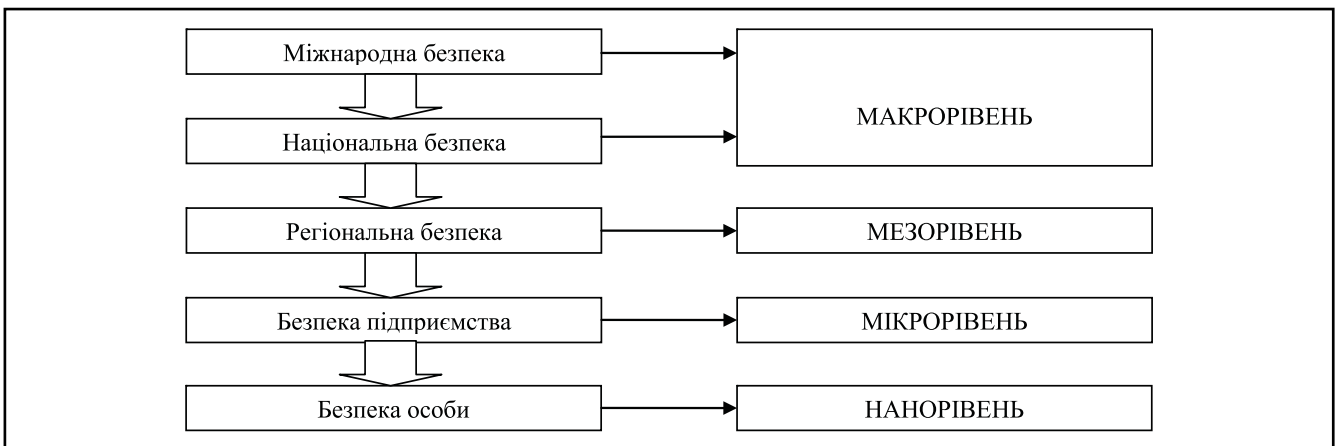

Рисунок 2. Ієрархія рівнів економічної безпеки за Г. Козаченко, В. Пономарьовим, О. Ляшенко [6, с. 9]

Рисунок 3. Ієрархія рівнів економічної безпеки за Т. Гордієнко

Адаптовано автором на основі [1, с. 105].

Рисунок 4. Ієрархія рівнів економічної безпеки за Є. Палигою

Адаптовано автором на основі [9, с. 5].

вень – економічна безпека регіонів усередині країни; 3) мікрорівень – економічна безпека підприємства; 4) нанорівень – економічна безпека особи. Необхідно відмітити вдалий підхід цього автора щодо виділення нанорівня для виокремлення економічної безпеки особи.

До недоліків ієрархізації, запропонованої Є. Палигою, необхідно віднести ігнорування глобального рівня економічної безпеки. На нашу думку, невдалою є пропозиція цього дослідника зарахувати міжнародну економічну безпеку до макrorівня, урахувавши, що ця категорія об'єднує принаймні дві країни. Поза увагою Є. Палиги також залишаються економічна безпека домогосподарства та сім'ї, що є неприпустимим з урахуванням пріоритетності збалансування інтересів об'єктів і суб'єктів різних рівнів економічної безпеки.

Відповідно до поглядів А. Рибчука ієрархія економічної безпеки повинна мати такий вигляд (рис. 5): 1) мегарівень – глобальна економічна безпека; 2) метарівень – міжнародна (регіональна) економічна безпека; 3) макrorівень – економічна безпека держави; 4) мезорівень – економічна безпека галузі; 5) мікрорівень – економічна безпека підприєм-

ства. У цьому підході необхідно позитивно відмітити виокремлення мега-, мета- та макrorівня (зокрема, на макrorівні А. Рибчук окреслює економічну безпеку держави, а не національну економічну безпеку), проте до недоліків необхідно віднести ігнорування регіонів у межах держави (адміністративно-територіальних одиниць) на мезорівні та економічної безпеки особистості й домогосподарства (нанорівень у підходів А. Рибчука відсутній узагалі).

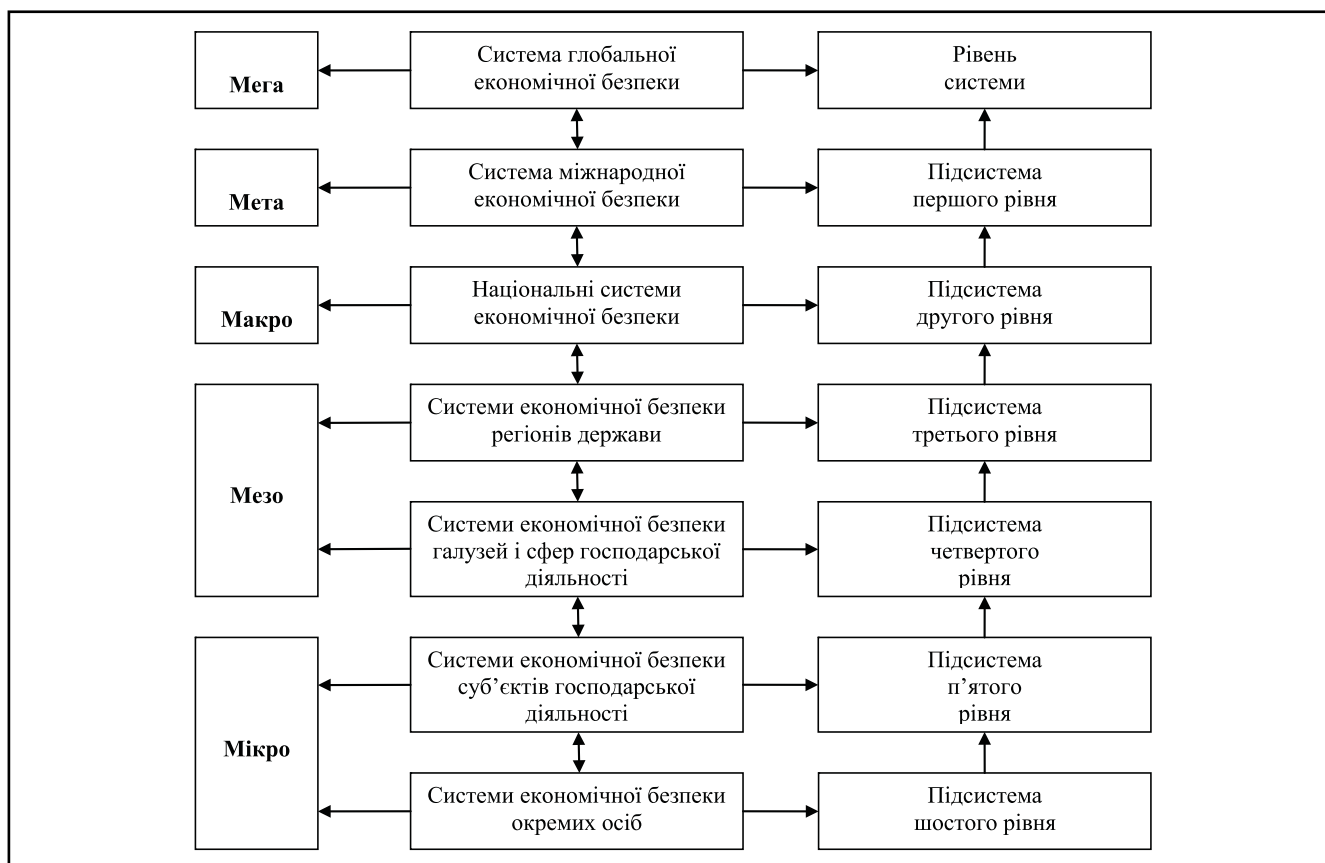
Найбільш повну ієрархізацію економічної безпеки наводять науковці О. Кириченко та В. Алькема, які пропонують розглядати глобальну економічну безпеку як систему мегарівня, які підпорядковуються такій підсистемі (рис. 6): 1) метарівень – система міжнародної економічної безпеки; 2) макrorівень – національна система економічної безпеки; 3) мезорівень – системи економічної безпеки регіонів держави; системи економічної безпеки галузей і сфер господарської діяльності; 4) мікрорівень – системи економічної безпеки суб'єктів господарювання; системи економічної безпеки окремих осіб.

Серед недоліків підходу О. Кириченко та В. Алькема доцільно назвати такі. Не зовсім коректним є приєднання

Рисунок 5. Ієрархія рівнів економічної безпеки за А. Рибчуком

Адаптовано автором на основі [10, с. 52].

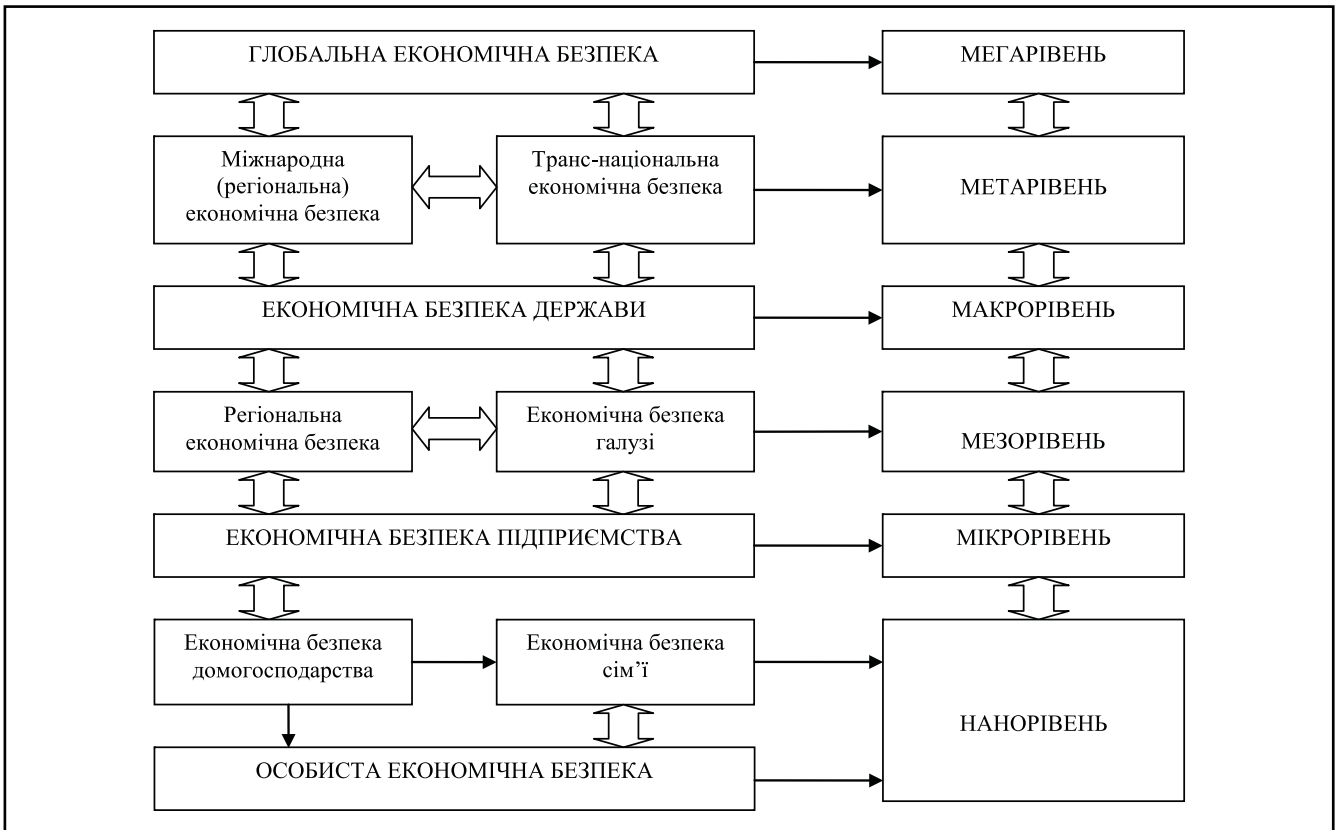
Рисунок 6. Ієрархічність системи економічної безпеки в умовах глобалізації (за О. Кириченко, В. Алькема)

Адаптовано автором на основі [5, с. 9].

цими авторами систем економічної безпеки окремих осіб до мікрорівня (на нашу думку, більш коректним є нанорівень, що обґрунтовано роботами інших авторів). Поза увагою О. Кириченко та В. Алькема залишилися системи економічної безпеки домогосподарства та сім'ї, що на сьогодні є важливими елементами економічної безпеки в цілому.

Ураховуючи результати аналізу підходів науковців, необхідно зазначити відсутність підходів, які б одночасно зараховували до нанорівня економічної безпеки домогосподарства, сім'ю та особистості.

Елемент, який залишається до цього часу поза увагою дослідників, є, умовно кажучи, транснаціональний рівень, до якого належать транснаціональні та мультинаціональні кор-

Рисунок 7. Ієрархізація економічної безпеки

Авторська розробка.

порації, транснаціональні банки. За обсягами обороту, прибутками часто ці суб'єкти господарювання перевищують представників макрорівня – окремі держави, тому транснаціональний рівень підпадає під метарівень разом із різноманітними інтеграційними утвореннями.

Висновки

Ураховуючи вищенаведене, можна запропонувати таку ієрархізацію економічної безпеки (рис. 7): 1) мегарівень – глобальна економічна безпека; 2) метарівень – міжнародна економічна безпека (регіональний рівень, рівень інтеграційних утворень) та транснаціональна економічна безпека (транснаціональні й мультинаціональні корпорації, транснаціональні банки тощо); 3) макрорівень – економічна безпека держави; 4) мезорівень – економічна безпека регіонів та галузей економіки; 5) мікрорівень – економічна безпека підприємства; 6) нанорівень – економічна безпека домогосподарства, сім'ї та особистості.

Перспективною для подальшого дослідження виступає поглиблена характеристика транснаціональної економічної безпеки, а саме економічна безпека транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків.

Список використаних джерел

1. Гордієнко Т.М. Характеристика економічної безпеки на регіональному рівні / Т.М. Гордієнко // *Економіка и право*. – 2009. – №2. – С. 104–108.

2. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации / О.А.Грунин, С.О.Грунин. – СПб.: Питер, 2002. – 257 с.

3. Духов В.Є. Безпека держави в системі економічної безпеки країни / В.Є. Духов // *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. – 2011. – №4. – С. 27–36.

4. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.

5. Кириченко О.А. Концептуальні засади формування системи економічної безпеки в умовах глобалізації [Текст] / О.А. Кириченко, В.Г. Алькема // *Актуальні проблеми економіки*. – 2010. – №12. – С. 6–18.

6. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

7. Мунтіян В.І. Економічна безпека держави: монографія / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.

8. Ніколаєв Є. Проблеми застосування категоріального апарату науки про національну та соціально-економічну безпеку / Є. Ніколаєв // *Політичний менеджмент*. – 2008. – №4. – С. 23–32.

9. Палига Є.М. Проблеми та пріоритети економічної безпеки підприємств видавничо-поліграфічної галузі України в умовах економічної інтеграції / Є.М. Палига // *Збірник наукових праць ЛНТУ*. – Випуск 6 (23). – Ч. 2. – Луцьк, 2009. – С. 1–11.

10. Рибчук А.В. Глобальна виробнича інфраструктура як об'єкт економічної безпеки світового співтовариства / А.В. Рибчук // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – №1 (91). – С. 49–58.